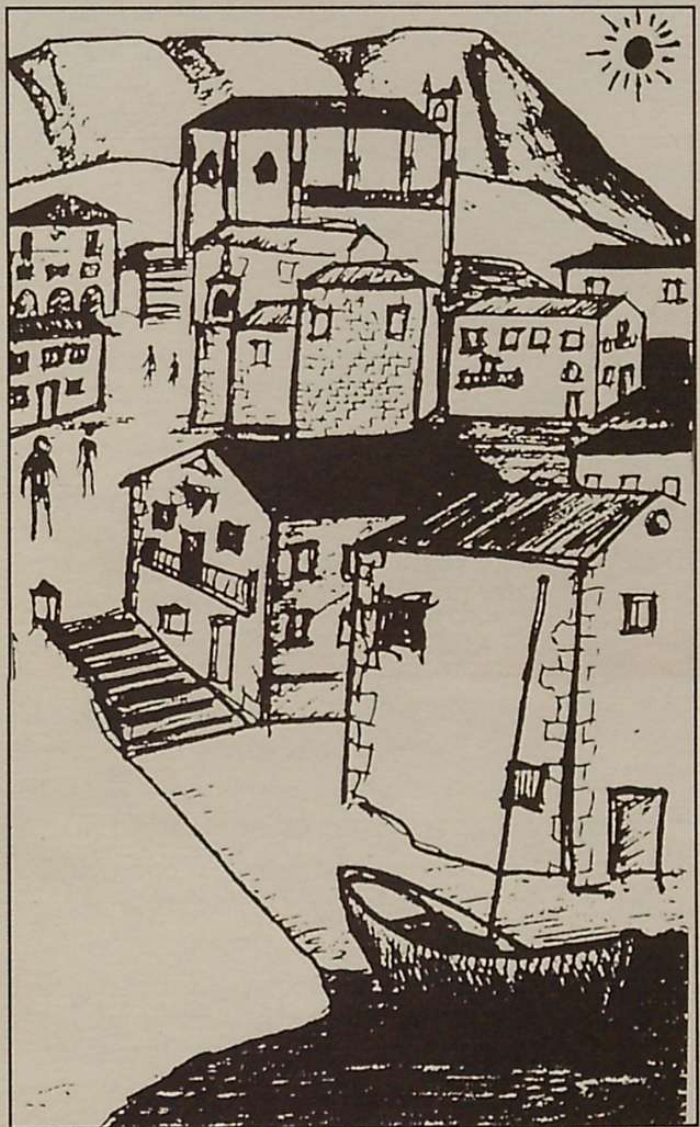

LEZO BIGARREN KARLISTADAREN GARAIAN

Lehenengo karlistadaren arrastoak oraindik bizi bizirik zeudela, piztu egin zen gerra berria, eta berriz euskal mutilak fusila hartuta, mendietara itzuli ziren Don Karlos eta Euskal Herriko libertateak defenditzeko gertu. 1.870. urtean gaude, eta Lezo oso herri karlista izanik, eta lehenengo gudatean egin zuen bezalaxe, borrokarako prestatzen ari zen. Gazteak prest zeuden, eta baserria, lurrak, familia utzita karlista agintarien menpean ipini ziren. Ez da Lezon karlista bandora semeren bat bidali gabe gelditu zen sendia. Herria laister gazterik gabe gelditu zen. Hauxe zela eta Donostian zegoen espainiar gobernadoreak oso ekintza gogorak antolatu zituen matxinatuak lagundu egiten zituzten herrien kontra, eta ondorioz Lezoko herriak berehala sumatu ahal izan zuen errepresioa bere kale eta etxeetan.

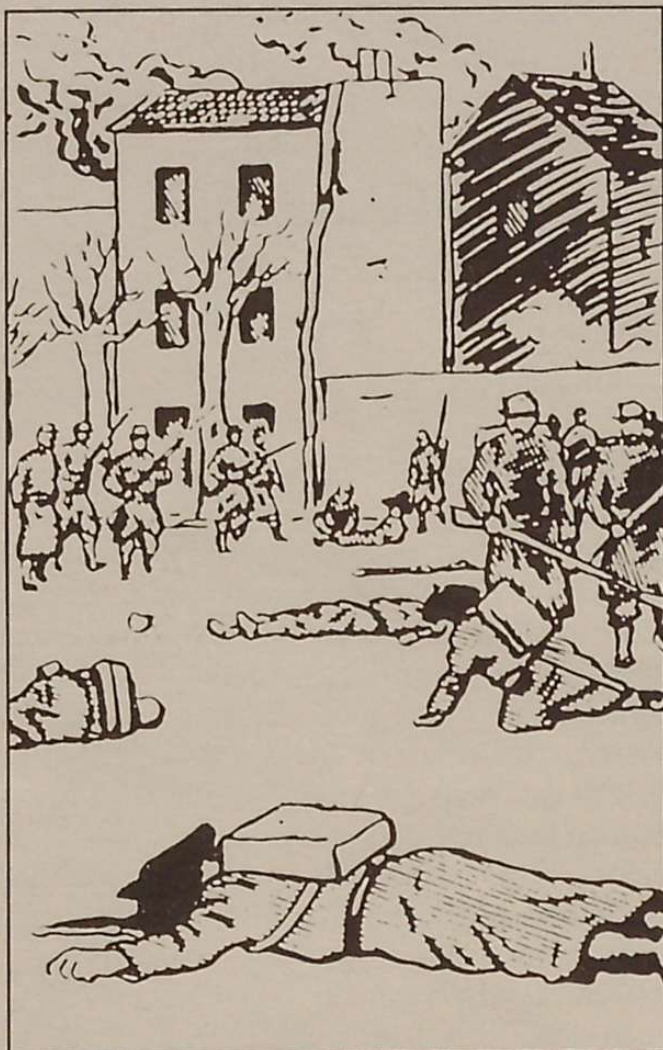
1.- GERRAREN GORA-BEHERAK LEZOKO HERRIAN

Egoera beroa, arriskutsua,... Lezon, Gipuzkoan eta Euskal Herri osoan garai hartan suertatzen zena. Gudateak aurrera jarraitzen zuen eta berarekin batera gure herrietako bizimodua. Lezon aldameneko herri gehienetan bezala, alkatetza liberal edo zurien eskutan zegoen, eta nahiz eta herriaren nahia eta gogoak oso bestekoak izan, agintaritzak Madrilko Gobernuaren lagun eta jarraitzaile zirenen eskupean segitzen zuen. Hala ere zenbaitetan herritarren sentimentuak gainezkatzen ziren

Ez da Lezon, Karlista bandora semeren bat bidali gabe gelditu zen familia.

(Lezo Zaharra Lander Zurutuzaren marrazkiaren arabera)

Gauzak aldatzen dira egunero, eta horrela lehen karlisten eskuetan zegoena orain Madrileko gobernuaren jarraitzaileenetan.

eta agerian azaltzen ziren. Esate baterako, 1.870.ko abuztuaren 20an, Antonio Etxegarai, Frantzisko Garin eta Migel Urdaniburu, Beheko Plaza zegoen tabernan muturra ondo berotu ondoren, kalera atera eta "GORA KARLOS VIIA" eta "HIL BEDI SERRANO" oihuka hasi ziren. Dakigunez, multa ez zen gehiegi luzatu, eta Lezoko Artxibategiko agiri batetan azaltzen denez, galanta gainera.

Gerra oso gaizki hasi zen karlistentzako, eta horregatik altzamendua galdurik zegoela sinistuz, asko eta asko izan ziren bere udal agintariei indultorik eskatu zietenak. Horixe da 1.870.ko irailaren 20an Migel Antonio Salaberria Agirre matxinatu lezoarrak garaian alkate zen Andres Arretxeri eskatu ziona: barkazioa, eta baita alkateak eman ere. Baina denboraren poderioz egoera okertu zen liberalentzako, eta hasiera batean makurtzeko eta barkazioa eskatzeko beharrea aurkitu zirenek, eta hauen artean Migel Antonio Salaberria, armak hartu zituzten berriro karlista kausaren alde borrokatzeko pronto.

1.872.ko apirilaren 22an, Gipuzkoako Gobernadoreak eskutitz bat bidali egin zion Lezoko alkateari bertako matxinatu guztien izen-abizenak eskatuz. Holako eskutitzak errepikatu ziren hurrengo hilabeteetan, baina alperrik gobernadoreak apenas ezin bait zuen Donostiatik irten, aldameneko herriak karlisten eskuetan bait zeuden.

Gauzak aldatzen dira egunero, eta horrela lehen karlisten eskuetan zegoena orain Madrileko Gobernuaren jarraitzaileenetan, eta atzo Donostiako Gobernadorearen atza-

*Darietaberri
gotorlekutik
liberalek Errenteria
eta Lezo
bonbardeatu
zituzten.*

parretatik urruti eta libre zegoena gaur bere menpean izuti eta preso, horrela bait dira gudatearen gora-behera. Eta Lezo lehen gobernuaren arlotik kanpo edo erdi kanpo gelditzen bazen orain berriro bere agintapean. 1.873.ko urtarrilaren 13an, Joxe Mari Olai-zola, Joxe Mari Lopetegi, Frantzisko Salaberria, Joxe Iñazio Garmendia eta Joxe Mari Lizarazu lezoarrak preso eraman zituzten Donostiara karlisten aldekoak zirela argudiatuz. Otsailaren 9rako danak kalean zeuden Olai-zola ezik. Azken hau juizio baten zai utzi omen zuten hiru akusazio hauek leporatzen zizkiotelarik: 1) Boluntario liberalen buruzagi bat desarmatzen saiatzea; 2) kalean ozenki "GORA KARLOS VII.a" oihukatzea, eta 3) Jaiz-kibel mendian karlistentzako ziren armak ezkuturik edukitzea. Egia esateko ez dakigu ezer gehiagorik Olai-zolaz, baina garaiko ohitura ezagutzen, ez dut uste afusilaketatik libratuko zenik.

Geroxeago euskal karlistak gerra galtzen zihoazten neurrian, txapeltxuriek arroturik, detentzio eta errepresio bideari ekin zioten gogor eta estu. Eta honela gertatu zen Lezon baita ere, asko eta asko deteniturik eta etxe eta ondasunez errequisaturik izan zirelarik.

Politika errepresibo honen barruan zenbait bataio agiri eskatu egin zioten herriko erre-toreari, beraien artean Santa Krutz apaizaren partidakoa omen zen OILARRA izengoiti-koarena.

2.- DARIETAKO GOTORLEKUA

Bestaldetik, bazegoen Lezon fortifikazio edo gotorleku bat Darieta Berri izeneko baserrian kokaturik, leku hau arront estrategikoa izanik, Erreterria eta Lezo ongi menpe ratzen zirelarik. Ez dakigu zein urtetan eraiki egin zen, baina dirudienez lehenengo albisteak 1.874. urtetik datozkigu. Gotorleku hau beti egon zen liberalen eskuetan beren interesak defenditzeko zerabilkitelarik. 1.874.ko abuztuaren hasieran bertatik Erreterria bonbar deatu zuten, eta hilabete beraren 25an inguruan zebiltzaten zenbait karlisten kontra jaurtiki izan zituzten kainonazo batzu, hauetako batzu Lezoko kale eta etxeetan erori zirenak.

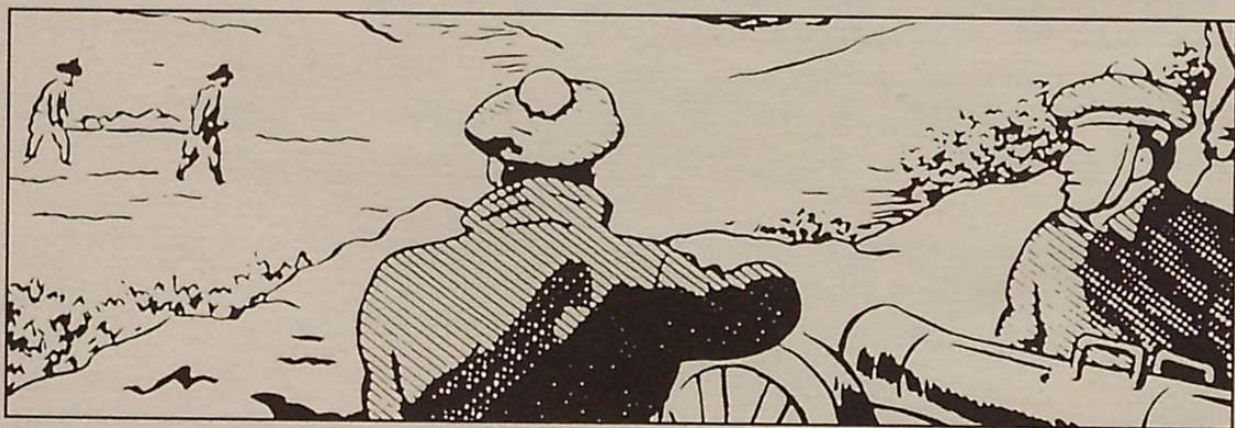
1.875.ko urtearen hasieran gotorlekua konpondu egin zen Erreterriako Komandantzi Militarraren aginduari jarraituz. Esteban Etxebeste izan zen obretako maisua eta Joxe Mari Errezola perittoa. Dirudienez zabaltze lanak zirela eta Darieta Berri baserria goitik behera botatzeko beharrean aurkitu ziren garaian bere nagusia zen Fuljenzia Iturraldi indem nizazioa ordaindu ondoren.

Badirudi Lezon bazeudela garai hartan bestelako fortifikazioak, esate baterako Santo Kristoren basilikan zegoen fortina, eta Lezo Haundia izeneko etxea gordetzen zutenak.

Gudatea ez zen amaitzen, eta ondorioak egunero ikus zitezkeen. 1.874ko abenduaren 4an Frantzisko Artola lezoar karlista detenitu eta Donostiara eraman zuten epaitu zezaten. 1.875.ko azaroaren 10ean eta 11ean, oso borrokaldi gogorrak izan ziren Lezon bi taldekoen artean. Baina alperrik gerra ordurako guztiz galdua bait zegoen karlistentzako.

3.- GERRA GALTZEAREN ONDORIO TRIXTEAK LEZON

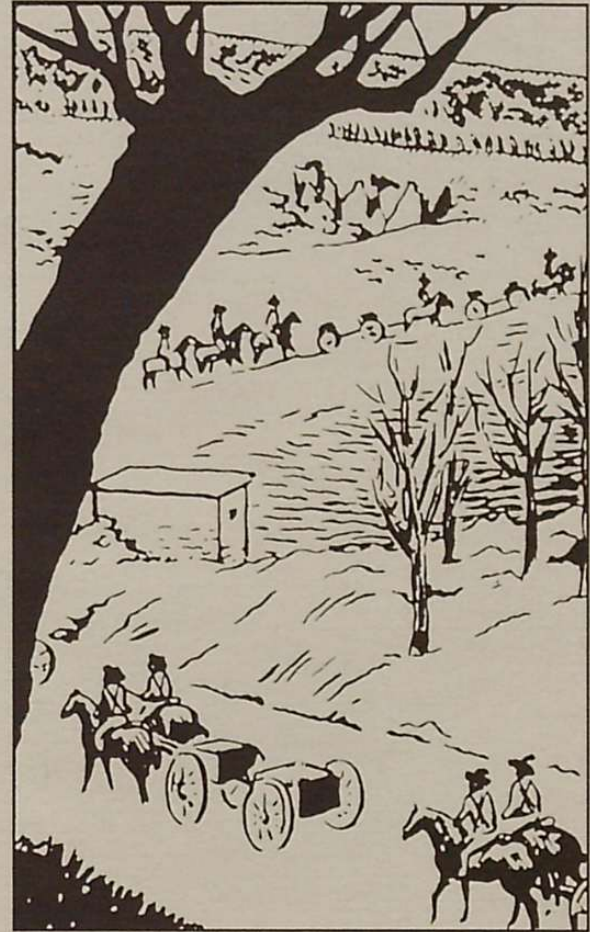
1.875.eko bigarren erditik aurrera karlistek ez dute zer egiterik, gerra zeharo galduta bait zegoen. Enbargaek, errepresioa, kartzelamenduak, odol jarioa,... etengabeki errepi katzen zirenez gero galtzaileek bide bat edo bestea hartu behar izan zuten; edo Ameriketara alde egin etorkizun hobeago baten bila, lurra, pamilia eta dana utzita, edo burua makurtu eta indultoa eskatu irabazleei. Zehazkizun askorik ez dugu Lezotik trantze honetan Ame riketara abiatu ziren karlistetaz, baina bai bertako udaletxean indultoa eskatu zutenetaz. Eta honela 1.875ko ekainaren 3an dataturik dagoen agiri batetan irakur dezakegunez, ba omen zeuden ordurako berrogei ta bat lezoar indultaturik, horietako izen batzu hemen jarraian datozenak direlarik: Joxe Mari Aiestaran, Benito Garmendia, Frantzisko Salabe-

1.875.eko azaroaren 10ean eta 11ean oso borrokaldi gogorrak izan ziren Lezon bi taldekoen artean.

1.875.eko bigarren erditik aurrera karlistek ez dute zer egiterik, gerra zeharo galduta bait zegoen.

Karlista galtzaileei bi bide geratu zitzaizkien aukeran: edo Ameriketara alde egitea edo burua makurtu eta indulto eskatu irabazleei.

rria, Joxe Salaberria, Martzial Legorburu, Iñazio Gaztelumendi, Manuel Iartza, Frantzisko Iartza, Migel Urdaniburu, Joxe Manuel Larrea, Joan Mari Iartzabal, Joxe Manuel Lopetegi, Iñazio Olasagasti, Bixente Ibargoien, Nikolas Aranburu, Joxe Irigoien, Domingo Zapirain, Joxe Garmendia, Bixente Lizarazu, Ramon Lizartza, Joxe Aranburu, Kristobal Larreta, Bixente Lopetegi Garmendia, Joxe Mari Aizpurua, Joxe Arana, Manuel Aiestaran, Joxe Antonio Legorburu, Martzial Gaztelu, Benito Legorburu, Ramon Irazu, Andres Iretxalalleta, Joan Kruz Olaizola, Joan Mari Urzelaieta, Isidro San Sebastian, Luis Olaizola Salaberria, Jesus Ibarguren eta Joxe Ibarguren.

Bukatzeko aipatu beharra dago ere galtzaileen zenbait etxe eta ondasun enbargaturik eta subasta publikoan saldurik izan zirela, beraien artean Patxillaborda, Borda, Babilonia, Lopene eta Sagasti baserriak egon zirelarik.

KARLOS BARRENTSORO

Erabilitako iturriak:

- 1.- Lezoko Udal Artxibategia
- 2.- KARLOS ETXEZURIETA.- "Lezo herriaren ikuspegi sozio-ekonomiko-historikoa". (LEZO), 1.984